

Kamusal Sanatın Siber Ortama Taşınması

Dr. Elif Atamaz Daut
Yakın Doğu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi
elif.atamaz@neu.edu.tr

Doç. Dr. Erdal Aygenc
Yakın Doğu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi
erdal.aygenc@neu.edu.tr

Özet

Sanayi dönemini geride bırakıp bilgi teknolojisi dönemine girmiş olan, hızla değişen, yenilenen dünyamızda kentler de dönüşmekte, beraberinde sosyolojik ve psikolojik sorunlara, kültürel erozyona maruz kalmaktadır. Mesafeler kısalmış, zaman ve mekan koordinatları değişirken bireyler de toplumda yalnızlaşmaktadır. Serbestçe erişim, kolay ulaşım ve eşit kullanıma dayalı kamusal alanların varlığı bireylerin topluma kazandırılması için büyük önem taşımaktadır. Kamusal alanın kazandırılmasında sanatın rolü de büyüktür. Kamusal alanlarda gerçekleştirilen sanat hareketleri bireyleri sadece biraraya getirmez, toplumsal bilinci ve farkındalığı oluşturur. Gelişen yeni medya ile bu kamusal alanlar fiziksel sınırlarından sıyrılıp sanal alanlara taşınmış, zaman ve mekan dışında bireyleri buluşturmuştur. Sanatdaki yeni buluş ve açılımların da getirdiği olanaklarla Kamusal Sanat ve Kamusal Sanat tanımları yeni bir boyuta taşınmıştır. Bu makalenin amacı tüm bu matrisleri değerlendirip, gelecekte nasıl bir tablonun olacağı ile ilgili ipuçlarını gözler önüne sermektir.

Anahtar Kelimeler: Siberuzam, Yeni Medya, Dijital Sanat, Kamusal Alan, Kamusal Sanat.

Renovation of Public Art in Cyberspace

Abstract

While our world change and regenerate rapidly by entering the era of information technology, cities also grow and turn into megacities bringing sociological and psychological problems and so, they are exposed to cultural erosion. Meanwhile distances become shorter and time-place coordinates are shifted, individuals in society started to be isolated. The presence of public space based on free - easy access and fair use are of great importance for the reintegration of individuals. The role of art in this gain is also large. Art movements held in public spaces not only bring individuals together, also create social consciousness and awareness. Through developing new media, public spaces moved to cyberspace surviving from physical limits and thus bring people together out of the time and space. With the possibilities of new inventions and evolutions in art, the concepts of publicity and public art gained new meanings. The aim of this article is to evaluate all these matrixes and to reveal the clues about the future scene.

Keywords: Cyberspace, New Media, Digital Art, Public Art, Public Space.

Giriş

Yüzyılımızın sonuna doğru yaşanan üretim biçimlerindeki değişim, teknolojik ilerlemeler, küreselleşme ve ideolojik gelişmeler kentlerdeki yaşam şekillerinin hızla yenilenmesine sebep olmuştur. Bu da toplumlarda ahlaki çöküntülere, sosyolojik ve psikolojik bunalımlara ve kültürel erozyonlara yol açmıştır. Yaşanan tüm bu dönüşümler özgürlüğü vadetmek görüntüsü altında gerçekte bireyselliği yüceltmekte, bireyleşen insan da toplumdan ayrılarak yalnızlığa itilmektedir. Teknolojinin getirdiği imkanlar mesafeleri kısaltırken, bireyler arasındaki mesafeleri artırmakta, iç ve dış arasındaki uçurumu derinleştirmektedir. “Kentın açık olan dışsal yaşamı, içsel yaşamın bir yansıması değildir. Açılma, kalabalıklar içinde ve yabancılar arasında oluşur. Modern kentin kültürel sorunu, bu kişisel olmayan çevrenin nasıl dile getirileceği; onun süregelen kişiliksizliğinin; kökenleri dış dünyaya dayanan şeylerin gerçek olmadığı inancına dek uzanan nötrlüğünün nasıl giderileceğidir.” (Sennett 1999:15).

Moderniteyle birlikte özel alana ait meseleler net bir biçimde tanımlanmış; bireyin varolması için gerekenlerin dışında kalan hemen herşey, her türlü farklılık özel alana hapsedilmiştir. Özel alanlarında nispeten daha özgür olan bireyler, bu alanın dışına, kamusal alana çıktıklarında herkes gibi olmak ya da en azından herkes gibi görünmek, tehdit oluşturabilecek her türlü farklılıklarını törpülemek durumundadırlar.

Dünyayı kendi üzerinden açıklayan, kendisini sadece kendisine dayanarak tanımlayan, kendi çıkarlarını herşeyin merkezine yerleştiren modern insan tanımı öne çıkmaya başlamıştır. Kadir Cangızbay, "Globalleşme ve Kamusal Alan" adlı makalesinde bunu şöyle tanımlamaktadır (Özbek 2004:288, 289)

“Modern dünya, insanı nesneleştiren bir dünyadır; hayatın bütün an ve alanları mümkün olan en rasyonel biçimde düzenlenmek istenirken, insan bir kenara atılmış, yani insanı insan ve her bir insanı da o insan yapan bütün özellikler, dolayısıyla da özellik farklılıkları tümüyle yok sayılmış, kısacası insanın özneliği ayaklar altına alınıp, insan tümüyle kendi dışından, kendisinden bağımsız bir rasyonellik doğrultusunda çizilmiş çerçeveleri dolduracak amorf bir nesne, yine kendi dışından kurulmuş mekanizmaların işletilmesinde kullanılacak canlı bir hammadde konumuna indirgenmiştir.....insanın böyle bir dünya karşısında bir insan olarak 'kendi kendisi' kalabilmek için ne şekilde davranmak zorunda olduğu açıktır: dış dünyanın nesneleştirici rasyonelliğine, kendi özelliğinin irrasyonel ucunu sivilterek karşı koymak”.

Kamusallık ve Kamusal Alan

18. ve 19. Yüzyılları kapsayan feodal sistemden liberal sisteme geçişte yaşanan siyasal değişimin de etkisiyle belirginleşen özel alan ve kamusal alan arasındaki bu ayrımı daha iyi anlayabilmek için “kamu”nun tanımına bakmak gerekir. “Kamu” terimi bir devlet, millet ya da topluluğu oluşturan; etnik köken, ırk, cinsiyet gibi çeşitli karakteristik özelliklerine göre birbirinden ayrılmayan insan topluluğunu niteler. Kamusallık ise, “kentdaşların kendi mahremiyetlerinin dışında ve ötesinde bir corpus oluşturmalarının ve böylece hemşehri olmanın bilincini ürettikleri ortaklık mekanlarının varlığını zorunlu kılar”(Kılıçbay 2000). Toplum bireylerinin özgürce toplandıkları, düşüncelerini paylaştıkları, hatta örgütlendikleri, genel yarara yönelik kararlar aldıkları tüm alanlar kamusal alanlardır.

Kapitalizm öncesindeki dönemlerde kamusal ilişki gündelik hayatın siyasi, sosyal ve dini aktivitelerinin iç içe geçtiği kendiliğinden gelişen aktiviteler bütünüken; günümüzde kendi çıkarlarını herşeyin merkezine yerleştiren modern bireylerin 'toplumsal' meseleleri tartışmak için bir kamusal alana ihtiyaçları olup olmadığı ya da bu 'toplumsal' meselelerin onların meseleleri olup olmadığı da tartışılmaktadır. Diğer bir deyişle; özel kamusal alan ayrımının kendisi kamusal meselelerin bireylerin meselesi olmadığı imasını taşıdığı için de zaten bireyi -kapitalizmin kendine yönelmiş bireyini- kamusal meseleleri tartışma, kamusal alanda yer alma düşüncesinden uzaklaştırmaktadır.

Özellikle 1970'lerden sonraki dönem, dünyanın heryerinde yaşanan bu hastalıklı halin onarımına dönük sosyal ve siyasal bilincin, tavrın, atılımın, etkinliğin doruğa çıktığı bir dönemdir. Topluluğu oluşturan bireylerin, birbirleri ile etkileşimini, bireylerin sosyal hayatı ilgilendiren yenilik ve değişimlere katılımını, yaşadığı kente dahil olduğunu hissedebilmesi ve böylelikle şizofrenik bir tutulum içindeki toplumların rehabilitasyonu için üzerinde en çok tartışılan konu, kamusal alan ve kamusal alanın yaşam bulduğu kamusal alanlardır.

Kamusallık için Sanat

Kamusal diyalogu ve farkındalığı ortaya çıkararak demokratikleşme sürecinde en etkili rolüşüphesiz 'sanat' oynamaktadır. Sanatın toplumsal pratikleri duyarlılıkla destekleyip beslediği, rutin gündelik hayata bakış açısı kazandırarak yaşam alışkanlıklarını değiştirdiği vetoplum yaşamına değer kattığı tartışılmazdır.

Özellikle 1970'lerden sonra kentlerde yaşanan dönüşümlere duyarlı sanatçılar ve aydınlar biraraya gelerek yeni bir sanat hareketi başlatmışlardır. Kamusal alanlarda, topluma dönük olarak yapılan bu sanata "kamusal sanat" (public art) denmektedir. Gerek mekan, gerek sanatçı-izleyici ilişkisi, gerekse sanat yapıtının oluşum süreci açısından bakıldığında kamusal sanat yeni açılımlar sunarak sanatı galeri, müze gibi kapalı alanlardan çıkarıp gündelik yaşamın içine yerleştirmektedir. Herkesin ulaşabileceği alanlarda, beklenmedik zamanda izleyicinin karşısına çıkabilmekte ve izleyiciyi de sanatın parçası haline getirerek güçlü bir etkileşime olanak tanımaktadır. Bunu yaparken amacı; günümüz sorunlarını, politik veya apolitik olayları, insan ilişkilerinde ve dinamiklerinde yaşanan bunalımları insanların gözüne sokmak yerine; ortak bir üretim süreci içerisinde bunları görmek için gereken farkındalığı yaratmaktır. Kitleleri bilinçsiz kalabalıktan çıkarıp estetikle bütünleşerek nitelik kazanmasına yardımcı olur. Bunu da yaparken samimi, demokratik ve iddasızdır, herhangi bir dayatma içermez.

Teknolojinin de ilerlemesi ile birlikte sanatsal disiplinlerin arasındaki ayrımın eridiği, üretilen sanatın farklı disiplinlerden beslendiği görülmektedir. Filmler fotoğraflar içerebilmekte, videolar film içeriğinden ve fotoğraflardan yararlanabilirken, internet metin, görüntü, ses ile video ve animasyon gibi zaman-tabanlı iletişim araçlarıyla bağ kurabilmektedir. Böylelikle; heykel ve resmin dışında farklı uygulamalar da toplumun görsel tüketimine sunulmaktadır. Kamusal yapıtın anlık teşhiri, gösteri sanatlarının kavramsallığıyla bütünleşerek, performanslar, ışık ve lazer gösterileri, geçici enstalasyonlar gibi pek çok disiplinin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır(Tandırılı 2009). Alışılmışın dışında sanat biçimleri ile beklenmedik anda izleyicinin karşısına çıkıp, izleyicinin katılımı ile daha da etkili ve hafızada yer eden bu kamusal sanat için yeni medya tanımından da faydalanılabilir.

Yeni Medya veya Dijital Sanat

Yeni medya veya dijital sanat; dijital teknoloji ile üretilen sanal nesnelerin estetik değerlerle kurgulandığı sanat biçimine denmektedir. Dijital sanat, hem çağdaş sanata karakterini veren kavramsal alt yapıyı paylaşmakta hatta genişletmekte- hem de sosyal ve matematik bilimlerin verilerini sanatsal sürece katmaktadır. Bunun yanında bu sanat biçimi, yaratı ve denetimleme için de yeni imkanlar yaratmaktadır (Çokokumuş 2012:24).

Sokak sergileri, çeşitli interaktif gösteriler, şovlar, tüm bu sanatsal faaliyetlerin ortak yönü; talep beklemeden bireylerin karşısına çıkıp, halkın sanatın yeni boyutlarıyla tanışmasını sağlamaktır. Zaten, sunuluş itibarıyla de geleneksel sanattan ayrılmakta, izleyicilere yeni bir boyut getirmektedir. Kimilerinin güncel sanat pratiklerinin geldiği bu yeni noktayı sanatın sonu olarak değerlendirdiği bir dönemde, kamusal alanla sanat; yaşamın niteliğini, toplumsal duyarlılığı, mekansal belleği sorgulayarak zaman, mekan ve izleyici arasındaki geçiciliği görsel farkındalıkla entelektüel düzlemde anlamlı kılmaya çalışmaktadır.

Tüm bu gayretlerin çıkış noktasında yukarıda da bahsedildiği üzere, yeni modernist politikaların ve küresel ekonominin yıpratıldığı kent hayatının ve yalnızlaşan bireylerin rehabilitasyonu vardır. Çöküntünün iyileştirilmesinde üzerinde en çok tartışılan konu kamusal yaşamın kente kazandırılması, daha demokratik, katılımcı, yaşadığı yere sahip çıkan bireylerin yetişmesidir. Bunun için de kamusal alanın Habermas'ın (2004: 112) belirtmiş olduğu, "serbest erişim", "eşit katılım" ve "toplumsal eşitlik" niteliklerine sahip olması gerekir.

Demokratikleşme sürecinde kamusal alan, çoğunlukla fiziki mekanla sınırlı kalmakta veya öyle anlaşılmaktadır. Oysa öncelikle, değişen sanatın zeminindeyatan değişen dünyayı iyi anlamak gerekir. "En büyük metanın bilgi haline geldiği ve bilgi akışındaki hız ve her türlü bilgiye anında erişim sayesinde fiziksel mesafelerin ortadan kalktığı günümüzün enformasyon toplumunda yeni medya görme biçimini biçimlendirmekte ve zaman, mekân ve gerçeklik kavramlarının yeniden düşünülmesini gerektirmektedir." (Özgül 2012:4529) Başka bir deyişle; yeni medya alanları günümüz kamusal alanlarının evrimleşmiş hali denilebilir mi?

Bilgi Toplumu ve Değişen Kamusal Alan; Siber Uzam

Yeni teknolojilerin gelişmesi ile birlikte; bilgi sektörünün, bilgi üretimi ve bilgi sermayesinin ve nitelikli insan etmeninin ön plana çıktığı, eğitimde sürekliliğin arandığı, iletişim teknolojileri sayesinde bilgi otoyolları ve elektronik ticaret benzeri gelişmelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal hayatı kolaylaştırdığı sanayi sonrası bir dönem yaşıyoruz. Bu döneme "Bilgi Toplumu" denir. Bilgi toplumu kavramı ilk kez 1975'te, o dönemde en zengin 24 ülkenin oluşturduğu Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü (OECD) tarafından kullanılmıştır (Varol 2010:122);

"Yetmişli yıllardan itibaren yeni teknolojilerin meydan okumasına yönelik olarak Japonya'nın oluşturduğu strateji büyük endüstriyel ülkelerin dikkatini çekmiştir. Japan Computer Usage Development Institute (Jacudi) "bilgi toplumunu" (Jôhō shakai) 2000 yılının ulusal amacı olarak belirleyen bir tasarı hazırlamıştır. Bu tasarı gelecekteki toplumun; bir devletin verileri merkez bankası, uzaktan erişimli tıbbi sistemler; akılcı programlanmış ve işletilen bilişimsel bir akıl durumunu geliştirebilecek bir öğretim sistemi, çevre kirliliğine karşı önlem alan ve çevre kirliliği ile savaştan bir sistem, işçilerin yeniden eğitimi için bir merkez gibi ana hatları bulunmaktadır..."

Görüldüğü gibi; sanayi evrimini tamamlamış dünyamız, bilgi teknolojisi ile yeni bir evrim sürecine girmiştir. İdeolojik kutuplaşma yerini teknolojik bir kutuplaşmaya bırakmış hatta bilgi teknolojisi kendisi bir ideoloji haline almıştır. Gelişmiş ülkeler yukarıda Japonya örneğinde bahsedildiği gibi bilgisayar kent modelini hayata geçirmek için yarış halinde çalışmaktadırlar. Bu kent modelinde, trafik akışlarının otomatikleştirilmiş yöntemiyle bir demiryolu ağı ve bilgisayarlarca yönetilen iki kişilik taşıtlarla görevlisi yokmuş gibi görünen ve manyetik kartlarla ödeme yapılan hipermarketler, tüm konforu bilgisayarla ayarlanan ev terminalleri gibi projelerden sözedilebilir.

Kentler bilgisayar kent modeline doğru değişirken, kent bireyleri de gerçek kamusal alandan kopararak sanal bir kamusal alana çekilmektedir. Hauben, netizen (net citizen) kavramını geliştirmiş ve coğrafi ayrılıkların aynı sanal uzamın varlığıyla ortadan kalktığını ileri sürmüştür; ona göre netizen, aktif katılımcı yurttaşın siberuzamdaki yansımasıdır (Özgül 2012:4539). Netizen diye tanımlanan günümüz insanı fiziki mekânları aşan ve aynı anda her yerde olabilen networklerinyardımla, dünyanın her yerinden milyonlarca insanla aynı platformda buluşabilmekte ve kendini özgürce ifade edebilmektedir. Dünyadaki gelişmeleri izleyebilmekte ve bu gelişmeler doğrultusunda kendi hayat duruşunu belirleyebilmektedir. Daha da ileri gidersek; Yeni medya ve internetin bir özgürlük alanı oluşturduğu ve hatta belki de demokratikleşmeye yol açtığı, eski medyanın sunmadığı katılım imkânını izleyenlerine sunduğu söylenebilir.

Siber Uzamda Sanat

Benjamin, sanat ve teknoloji üzerine 1935’de yazdığı temel ve en ünlü eseri “Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilbildiği Çağdaş Sanat Yapıtı” adlı denemesinde, “Sanat eserinin tekniğin yardımıyla çoğaltılabilirliği, kitlenin sanatla olan ilişkisini değiştirmektedir” (Çokokumuş 2012: 52) diyerek; teknolojinin sunmuş olduğu yeniden çoğaltılabilirlik özelliği ile ilkel toplumlarda yüksek değerlere sahip sanat yapıtlarının halka ulaşılır hale geldiğini anlatmak istemiştir. O zamandan günümüze daha da hızla ilerleyen iletişim teknolojileri, sanatın demokratikleşmesinde yepyeni boyutlar getirmiştir.

Sanatın siberuzama taşınması, dijital teknolojiyle ilişkisi, tabii ki yeni incelemelere ve tartışmalara neden olmaktadır, köklü bir dönüşüm söz konusudur fakat kentlerin kamusal alanlarında yapılmak istenen aktiviteler sanal ortamda kendiliğinden ve daha geniş kitlelere uzanarak daha hızlı ve etkili gerçekleştirilebilmektedir. Siberuzamın yeni kamusal alanı; tarihsel süreç içerisinde bildiğimiz anlamda bir alan olmaktan uzak olmuş olsa da toplumsal meselelerin özgür bir biçimde tartışıldığı, zaman ve mekân anlayışının ötesinde, parçalı, heterojen, çoklu bir yapıya sahip, eyleme ve deneyime olanak tanıyan, alternatif bakış açıları üretme ve içinde yaşanılan görme ve düşünme biçiminde ciddi dönüşümler yaratma potansiyeline sahip bir alandır. Bu alanda paylaşılan sanat yapıtı, genellikle izleyicinin katılımı ile başlayan, interaktif yöntemlerle süren, yön değiştiren, sonlanan ya da sonsuz bir sürece dönüşen bir hal alabilmektedir.

Değerlendirme

Günümüzde sanatçılar, internet üzerinden sergi açarak mekan sınırlamasına bağlı kalmaksızın aynı anda tüm dünyaya ulaşabilmekte, dünyanın her yeriyle bilgi ve sanatsal aktarım sağlayabilmektedir. İnternet teknolojisi, insanların sanata katılımlarını ve sanatsal eğitimi kolaylaştırmakta, web müzeleri yaygınlaşmakta, sanat eserlerinin görüntülerine erişim olanakları alabildiğine genişlemektedir (Sağlamtimur 2010:215).

Sanatın siber-uzaya taşınması köklü bir dönüşümdür ve tabii ki beraberinde pek çok tartışmayı getirecek, inceleme, gözlem ve araştırmalara neden olacaktır. İnternetin kamusalılığı, kamuya kazandırdıklarının yanısıra bireyden çaldıklarının ölçümleri henüz net sonuçlar vermemiştir ve yeni yeni masaya yatırılıp tartışılmaya başlanmıştır.

Bu makalenin amacı, yeni medyanın bir özgürlük alanı oluşturduğu ve hatta belki de demokratikleşmeye yol açtığı, eski medyanın sunmadığı katılım imkânını izleyenlerine sunduğu yönünde varolan genel iyimser görüş ışığında, toplumların rehabilitasyonunda gerekli kamusal alanlar için yeni bir alternatif olup olamayacağını irdelemek; bu doğrultuda, interaktif olma özelliği ve çok-katmanlı yapısı ile yeni sanat anlayışına kapı açarak izleyici-sanat ilişkisinde nasıl bir boyut kazandıracığı sorularına ışık tutmaktır.

Bu bağlamda yalnızca sanat ürününün değil, sanatın icra edildiği mecranın, kullanılan araçların, sanat nesnesinin sunumunun, korunmasının, alımlanmasının ve daha birçok faktörün, artık, geleneksel olandan ayrıştığını, yeniden tanımlandığını ve temellerinin yeniden yapılandırılması gerektiği gerçekleriyle karşı karşıyayız. Tüm dünyada bilgi teknolojisi evrimini henüz tamamlamamıştır ve sanat dünyasının daha nelere gebe olduğunu zaman gösterecektir.

Kaynaklar

- Cengizbay, K.(2004), *Globalleşme ve Kamusal Alan*, Kamusal Alan, Editör: Özbek, M. İstanbul: Hil Yayınları,.
- Çokokumuş, B. (2012), *Dijital Ortamda Kültür ve Sanat*, International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education - 2012, volume 1, issue 3, pp.24-30 <http://www.ijtase.net/ojs/index.php/IJTASE/article/view/83/169> (26.04.2018)
- ERGİN, N, (2005), *Kamusal Alanda Geçici Sanatsal Uygulamalar*, Sanat ve Sosyoloji, pp.109-119, İstanbul:Bağlam Yayıncılık.
- Habermas, J.(2004), *Kamusal Alan*, Kamusal Alan, Editör: Özbek, M. İstanbul:Hil Yayınları.
- Kılıçbay, M.A.,(2000), **Şehirler ve Kentler**, Ankara:İmge Kitabevi.
- Özbek, M. (2002), **Kentsel Mekan, Toplum, Bilişsel Harita ve Planlama**, Çevre Tümdür, Der: İncedayı, D., Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Özgül, G. E. (2012); *Bir Görme Biçimi Olarak Yeni Medya: Kamusal Bir Alan İmkanının Araştırılması*, Journal of Yaşar University 26(7) pp. 4526 – 4547. https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/10/26_Sayi_8_makale_gonul_eda_ozgul.pdf (26.04.2018)
- Sağlamtimur, Z. Ö. (2010), **Dijital Sanat**,Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt/Vol.: 10 - Sayı/No: 3,pp. 213–238.
- Sennett, R. (1999), **Gözün Vicdanı; Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları,.
- Tandırılı, E.(2009), **Kamusal Alanda Sanatın Yeni Yüzü ve Thomas Hirschhorn**, www.evetbenim.com/haber
- Varol, A. (2010), *Bilgi Toplumunda Kamusal Alan*, Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, Sosyal Bilimler Dergisi s. 4, pp. 121-129.
- Yıldırım, Ö. (2012); *Yeni Medya ve Dijital Sanatlar*, Hacettepe Yayınları, Sanat Yazıları Dergisi, Sayı 22. <http://ozgenyildirim.blogspot.com/2012/02/yeni-medya-ve-dijital-sanatlar.html>